

Muslimani u Evropi

Naslov originala / Acknowledgement

Jørgen S. Nielsen *et al.*, eds, *Yearbook of Muslims in Europe*,
Volume 2, Leiden, Brill, 2010, ISBN 9789004184756.

Copyright

© Copyright 2010 by Koninklijke Brill NV, The Netherlands

© Copyright 2011 for the Bosnian/Serbian/Croatian edition by Center for Advanced Studies, Sarajevo

Prijevod

Azra Mulović
Ahmet Alibašić

Tehnički urednik

Aida Mujezin

Izdavači

IC *El-Kalem*, Sarajevo
Centar za napredne studije, Sarajevo

Lektura

Sumeja Kapo
Tarik Jakubović

Za izdavače

Selim Jarkoč
Ahmet Alibašić

DTP

El-Kalem

Urednik

Mustafa Prljača

Štampa

ArkaPRESS, Sarajevo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-67(4)

MUSLIMANI u Evropi / uredili Jørgen S. Nielsen
... [et al.] ; [prijevod Azra Mulović, Ahmet
Alibašić]. - Sarajevo : El-Kalem [etc.], 2011. -
571 str. ; 22 cm

Prijevod djela: *Yearbook of Muslims in Europe*. -
Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-23-284-8
1. Nielsen, Jørgen S.
COBISS.BH-ID 18834182

Muslimani u Evropi

Uredili:

Jørgen S. Nielsen

Samim Akgönül

Ahmet Alibašić

Brigitte Maréchal

Christian Moe

Sarajevo, 2011.

Zahvala

Objavlivanje ove publikacije finansijski je pomogla
Ambasada Kraljevine Norveške u Bosni i Hercegovini.

RUSIJA

Elmira Akhmetova⁹⁴⁹

1. Muslimansko stanovništvo

Nema zvaničnih podataka o broju muslimana u Ruskoj Federaciji, pošto popis iz 2002. godine ne sadrži pitanje o religijskoj pripadnosti. Međutim, prema tom popisu, ukupan broj pripadnika muslimanskih etničkih grupa, autohtonih u Rusiji, je oko 15 miliona. Osim toga, ima i osam miliona zvanično registriranih radnika migranata u Rusiji, među kojima je veliki broj migranata iz centralnoazijskih republika koje su stekle nezavisnost, uglavnom iz Kirgistanu, Uzbekistanu i Tadžikistanu. Federalna služba za migracije procjenjuje da ima i oko pet miliona ilegalnih imigranata.⁹⁵⁰ Prema izjavama Ravila Gainutdina, rukovodioca Ruskog vijeća muftija (Совет муфтии РФ, SMRF) i predsjednika Duhovne uprave muslimana evropskog dijela Rusije (Духовное управление мусульман европейской части России), 80% radnika imigranata u Rusiji su etnički muslimani.⁹⁵¹ Dakle, SMRF procjenjuje da u Rusiji ima više od 20 miliona muslimana, što je oko 14%-15% ukupnog stanovništva (142 miliona u januaru 2009).

Godine 2003. tadašnji predsjednik Rusije Vladimir Putin, u obraćanju na samitu Organizacije islamske konferencije (OIC) u Kuala

⁹⁴⁹ Elmira Akhmetova je stručni saradnik u Međunarodnom institutu za napredne islamske studije (IAIS), Malezija, i doktorska kandidatkinja na historiji i civilizaciji na Međunarodnom islamskom univerzitetu u Maleziji (IIUM). Objavila je svoju magistarsku tezu, *Ideas of Muslim Unity at the Age of Nationalism: A Comparative Study of the Concept of the Ummah in the Writing of Musa Jarullah and Said Nursi (Ideja muslimanskog jedinstva u dobu nacionalizma: Komparativna studija koncepta umme u djelima Muse Jarullaha i Saida Nursija)*, Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2009, a njenu posljednju knjigu, *Islam in Russia: Historical Facts and Modern Developments (Islam u Rusiji: Historijske činjenice i savremeni razvoj)* IAIS će objaviti u Maleziji tokom 2010.

⁹⁵⁰ Taj broj bi mogao biti čak i veći, budući da neke nezvanične agencije procjenjuju da ima 10 do 15 miliona neevidentiranih stranaca u zemlji, <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/eo20060921a1.html>, pregledano 5. aprila 2010.

⁹⁵¹ http://archive.kremlin.ru/appears/2009/03/11/2323_type63378type63381_214089.shtml, pregledano 23. marta 2010.

Lumpuru, Malezija, također je rekao da u Rusiji ima oko 20 miliona muslimana.

U 2000. godini muslimani Rusije su proslavili 14 stoljeća islama na ruskom tlu. Islam prvi put dolazi na teritoriju današnje Ruske Federacije preko Dagestana sredinom sedmog stoljeća i od tada se širi cijelim sjevernim Kavkazom. Muslimanska vojska, pod vođstvom ‘Abd Rahmana ibn Rabi’ e al-Bakhilija, je 641. godine n. e. stigla na južni Kavkaz. Arapi su 685-686. godine n. e. zauzeli grad Derbent, koji će kasnije postati centralna tačka islamizacije sjeveroistočnog Kavkaza, i koji se često nazivao *Bab al-džihad* (Kapija džihada).⁹⁵² U drugim dijelovima današnje Rusije, gornjem basenu Volge, islam je postepeno uhvatio korijenje putem trgovine i druge ekonomske razmjene sa muslimanskim svijetom. Prva muslimanska država na teritoriji savremene Rusije bilo je Bulgarsko (Prabugarsko) kraljevstvo⁹⁵³ koje je dobrovoljno prihvatilo islam kao zvaničnu državnu religiju 922. godine, u prisustvu izaslanika abbasidskog halife Dža’fera al-Muktadira Billaha (vladao od 908. do 932).⁹⁵⁴ Od tada, islam se širi i na druge dijelove teritorije današnje Rusije.

Drugi val širenja islama u Rusiji desio se tokom perioda Zlatne Horde (*Altyn Urda*), zapadne pokrajine velikog Džingisidskog carstva, koje je 1242. godine osnovano kao ishod mongolskog osvajanja Bulgarskog kraljevstva i drugih, njemu susjednih teritorija. Pod vlašću Uzbekkana (v. 1312-1342), islam je postao zvanična religija i te države, pa od sredine 14. stoljeća do pada Zlatne Horde 1437, elita Volga-Bulgarije dominira u kulturnom i islamskom životu Carstva.⁹⁵⁵

⁹⁵² Galina Yemelianova, “Islam in Russia: An historical perspective”, u: Hilary Polkington i Galina Yemelianova (ur.), *Islam in Post-Soviet Russia: Public and Private Faces*, New York, RoutledgeCurzon, 2003, str. 28.

⁹⁵³ Bulgarsko [Prabugarsko] kraljevstvo postojalo je u području srednjeg toka Volge, na teritoriji savremene republike Tataristana, od osmog stoljeća do invazije Mongola 1236. godine; vidjeti: http://www.islamonline.net/serlet/Satellite?c=Article_C&cid=1203757916953&pagename=Zone-English-Muslim_Affairs%2FMAELayout, pregledano 12. avgusta 2009.

⁹⁵⁴ Shihabetdin Marjani, *Mustafadu al-Akhbar fi Akhwali Qazan wa Bulghar (Korisne informacije o stanju Kazana i Bulgara)*, Kazan, Tatarstan Kitap Nashriyaty, 1989, str. 124-130; Enders Wimbush, “Islam in Central Asia and the Caucasus”, u: John Esposito (ur.), *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York, Oxford University Press, 2001, tom 2, str. 271-272; Galina M. Yemelianova, *Russia and Islam: A Historical Survey*, New York, Palgrave, 2002, str. 7.

⁹⁵⁵ Yemelianova, “Islam in Russia”, str. 21.

Početak 15. stoljeća, iz Zlatne Horde je iznikao jedan broj neovisnih islamskih kanata - Kazanski, Krimski, Sibirski, Nogajski i Astahanski. Od 16. stoljeća, ove muslimanske države je, jednu za drugom, osvojila i pripojila nova, centralizirana, protoruska država - Moskovska kneževina: Kazan 1552, Astrahan 1556. i Zapadni Sibir 1598. godine.⁹⁵⁶ Do kraja 17. stoljeća Rusi su napredovali do sjevernog Kavkaza. Muslimanski Dagestan (Čečenija i Ingušetija bile su također dio Dagestana) pao je 1859. pod vlast Ruskog carstva, nakon što je, pod Imamom Šamilom (1797-1871), 34 godine pružao otpor.⁹⁵⁷ Danas većina muslimana živi u historijskim teritorijama basena Ural-Volga, zapadnom Sibiru i sjevernom Kavkazu. Drugi dijelovi Rusije, uključujući i velike gradove poput Moskve, Nižnjeg Novgoroda i Sankt-Peterburga, također imaju velike populacije muslimana. Samo Moskva, procjenjuje se, ima više od dva miliona muslimana (oko 20% ukupnog stanovništva), a muslimanska zajednica St. Peterburga broji oko pola miliona⁹⁵⁸ (od ukupne populacija od 4,6 miliona, prema popisu iz 2002. godine).

Muslimani Rusije pripadnici su više od 40 etničkih grupa,⁹⁵⁹ poput poveloskih Tatara, sibirskih Tatara, Čečena, Inguša, Baškira, Dargina, Balkara, Avara, Karačaja, Čerkeza, Kabardinaca i mnogih drugih. Samo u regionu Dagestana žive desetine autohtonih muslimanskih etničkih skupina.

Većina ruskih muslimana pripada sunitskim školama islamske jurisprudencije - hanefijskom i šafijskom mezhebu. Muslimani regije Volga-Ural, te Nogajci, Karačajci i Balkari u sjevernom Kavkazu slijede hanefijski mezheb, dok su muslimani Dagestana, Čečenije i Ingušetije šafijske. Šiiti su mala grupa i skoro isključivo žive na Kavkazu, među azerskim Turcima, azerskoj dijaspori i još kao dio male dagestanske etničke grupe - Lezgina.

⁹⁵⁶ O ruskom prodiranju na muslimanske teritorije vidjeti: Wimbush, "Islam in Central Asia", str. 272.

⁹⁵⁷ Anatol Lieven, *Chechnya: Tombstone of Russian Power*, New Haven, CT, Yale University Press, 1998, str. 304-318; Lesley Blanch, *The Sabres of Paradise: Conquest and Vengeance in the Caucasus*, London, Tauris Parke, 1960.

⁹⁵⁸ Gordon M. Hahn, *Russia's Islamic Treat*, New Haven, CT, Yale University Press, 2007, str. 19-20.

⁹⁵⁹ Ako bismo uvrstili i male etničke grupe sa područja Kavakaza, ovaj bi broj mogao biti i veći. Npr. predsjednik Medvedev, tokom posjete Velikoj džamiji u Moskvi 15. jula 2009, iznio je da se 57 od 182 etničke ruske grupe identificiraju kao muslimani.

Etnički muslimani prevladavaju u sedam od 21 republike Ruske Federacije: Baškoristanu i Tataristanu u regiji Volga-Ural, Čečeniji, Ingušetiji, Dagestanu, Kabardino-Balkariji i Karačajevo-čerkeskoj u sjevernom Kavkazu.⁹⁶⁰

2. *Islam i država*

U Ustavu Ruske Federacije iz 1993. godine navodi se da je Rusija sekularna država, te da se “nijedna religija ne može uspostaviti kao državna, niti se (religija) može nametnuti” (član 14). Ustav garantira slobodu savjesti i religije, uključujući pravo na individualno ili kolektivno ispovijedanje neke religije ili pravo da se ne ispovijeda niti jedna. Ustav jamči i slobodu izbora i širenja religijskih i drugih uvjerenja, kao i pravo da se drži tih uvjerenja i da se djeluje u skladu sa njima (član 28), te zabranjuje “sve forme ograničavanja ljudskih prava na društvenoj, rasnoj, nacionalnoj, jezičkoj ili religijskoj osnovi” (član 19).

Zakon o slobodi savjesti iz 1997, dopunski zakon o religiji, ne priznaje državnu religiju. Međutim, u njegovoj preambuli se identificiraju pravoslavno kršćanstvo, judaizam, islam i budizam kao tradicionalne religije, a uvažava posebni doprinos pravoslavlja historiji Rusije i izgradnji i razvoju ruske duhovnosti i kulture. Predstavnici ruskih vlasti i politički lideri često ističu da je islam dio ruskog društva. Od 29. juna 2005. Ruska Federacija dobila je status posmatrača u Organizaciji islamske konferencije. Ruski predsjednik Dmitrij Medvedev, tokom posjete Velikoj džamiji u Moskvi 15. jula 2009, naglasio je važnost islama za unutrašnje poslove zemlje i izjavio: “Mi smo država mnogih etniciteta i vjera, a muslimani imaju poštovanje i utjecaj u našoj zemlji. Muslimanske vjerske organizacije daju značajan doprinos očuvanju građanskog poretka, osiguranju duhovnog i moralnog vođstva za ogroman broj ljudi i borbi protiv ekstremizma i ksenofobije.”⁹⁶¹

⁹⁶⁰ http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1229319098125&pageName=Zone-English-Muslim_Affairs%2FMAELayout, pregledano 31. avgusta 2009.

⁹⁶¹ Dmitry Medvedev, “Opening remarks at meeting with Muslim spiritual leaders of Russia”, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2009/07/15/1219_type84770_219684.shtml, pregledano 31. avgusta 2009.

Glavno muftijstvo i pokrajinska muftijstva su u dobrim odnosima sa Kremljom i regionalnim vlastima. Vlada je 2. novembra 2009. glavnom muftiji Ravilu Gainutdinu dodijelila orden "Za zasluge prema otadžbini" četvrtog reda, kao priznanje njegovom doprinosu propagiranju duhovnosti i jačanju harmoničnih odnosa među nacionalnostima Ruske Federacije.

Ruska vlada pomaže muslimanske institucije finansiranjem nekih obrazovnih i kulturnih poduhvata. U decembru 2006. ruski predsjednik je osnovao Fond za podršku islamskoj kulturi, nauci i obrazovanju, sa godišnjim budžetom od oko 200 miliona ruskih rubalja (oko 5 miliona eura), iz kojeg će se finansirati stipendisti, islamske manifestacije, konferencije, seminari, obilježavanja praznika i muslimanska štampa.

Treba napomenuti da je islamski faktor imao minornu ulogu u ratu koji je ruska vlast objavila Čečeniji 1991. i 1999. godine. Mnogi stručnjaci se slažu da su naftni resursi Kaspijskog mora i strateški značaj naftovoda koji prolazi kroz Kavkaz bili glavni podsticaj Moskvi da u dva čečenska rata, 1994-1996. i 1999-2000, upotrijebi silu protiv separatističkog pokreta u Čečeniji. Ovaj mali planinski region sjevernog Kavkaza proteže se sa obje strane gasovoda koji povezuje naftom bogate republike Azerbejdžan i Kazahstan, obje na obali Kaspijskog mora, sa ruskom lukom Novorossijskom na Crnom moru. Osim toga, tokom sovjetskog perioda u Groznom, glavnom gradu Čečenije, nalazila se druga po veličini rafinerija nafte, odmah poslije one u Bakuu (glavnom gradu Azerbejdžana).⁹⁶² Užasne posljedice ovih ratova, skupa sa napadima na SAD 9. septembra, imali su glavnu ulogu u stvaranju negativne predodžbe o islamu i muslimanima u Rusiji (vidi odjeljak 15).

Nadalje, po donošenju Zakona o ekstremistima 2002, a nakon što je proglašen globalni "rat protiv terora" na čelu sa SAD-om, pod izgovorom "borbe protiv vjerskog ekstremizma i islamskog terorizma", značajno se povećao broj slučajeva diskriminacije i nasilja nad muslimanima. Desetine knjiga islamske glavne struje, poput *Risale-i Nur* turskog mislioca Saida Nursija (1877-1960), *Ličnost muslimana* Muhammeda Ali Hašimija, nekoliko knjiga pod nazivom *Život poslanika*

⁹⁶² Lieven, *Chechenya*, str. 84-86; Ariel Cohen, "The new 'great game': Oil politics in the Caucasus and Central Asia", <http://www.heritage.org/Research/Reports/1996/01/BG1065> nbsp-The-New-Great-Game, pregledano 1. aprila 2010.

Muhammeda, Osnovi islama i Islam danas, neselektivno je zabranjeno u nekoliko ruskih okruga, zbog toga što, navodno, podstiču na međuvjersku i međurasnu mržnju i što promoviraju posebnost i nadmoćnost na osnovi religije.

Neke muslimanske organizacije, pokreti i udruženja, kao što su Hizb ut-Tahrir, Teblig-džemat, nurdžije (sljedbenici Saida Nursija), tzv. "Ehl es-Sunna", Islamski džemat, selefije, vehabizam i drugi, zabranjeni su u Rusiji kao "ekstremističke" i "kontradiktorne tradicionalnom hanefijskom mezhebu". Ove zabrane su neminovno dovele do hapšenja desetina, pa i stotina muslimana u Rusiji pod optužbom da pripadaju "ekstremističkim grupama".⁹⁶³ Zapravo, u Rusiji se jedino hanefijski mezheb smatra prihvatljivim i tradicionalnim, dok su druge škole mišljenja i fikha, osim šafijskog mezheba (koji se tolerira, budući da su autohtoni muslimani sjevernog Kavkaza, poput Čečena i Inguša, šafije), "netradicionalne i nedobrodošle".⁹⁶⁴ Monopol Duhovne uprave i regionalnih odbora podstiče sumnjičavost prema svakom ko ne slijedi tradicionalni hanefijski mezheb.

3. Glavne muslimanske organizacije

Glas muslimana Rusije predstavljaju dvije konkurentske islamske strukture. Najutjecajnija je *Vijeće muftija Rusije* (Совет муфтии России, SMRF, 7 Vypolzov, 129090, Moskva, tel./fax: 0074956-814904, http://

⁹⁶³ O zabranama islamskih knjiga i organizacija vidjeti: Geraldine Fagan, "Russia: The battle with 'religious extremism' - a return to past methods?", http://forum18.org/Archive.php?article_id=1288, pregledano 25. septembra 2009; G. Fagan, "Russia: Religious freedom survey, October 2008", http://www.forum18.org/Arhive.php?article_id=1196, pregledano 14. septembra 2009; Elmira Akhmetova, "Time to burn Islamic books: Russia 2008", http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1203758662613&pagename=Zone-English-Muslim_Affairs%2FMAELayout, pregledano 14. septembra 2009; "Fabrication of 'Islamic extremism' criminal cases in Russia: Campaign continues", <http://www.memo.ru/2008/09/04/0409082.htm>, pregledano 25. septembra 2009; i: Geraldine Fagan, "Russia: Raids continue as doubts grow over Nursi ban", http://religionandpolicy.org/cms/index2php?option=com_content&do_pdf=1&id=4178, pregledano 25. septembra 2009.

⁹⁶⁴ Novinska agencija Forum 18, sa sjedištem u Oslu, također izvještava o postojanju hanefijskog monopola u Rusiji (v:Geraldine Fagan, "Russia: Any school of Islam, as long as it's Hanafi"), http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1324, pregledano 29. septembra 2009.

www.muslim.ru), osnovano u julu 1996, odlukom prvog Sabora muftija regionalnih duhovnih uprava Rusije, koji je izabrao Ravila Gainutdina, rukovodioca Duhovne uprave muslimana evropskog dijela Rusije (Духовное управление мусульман европейской части России), kao prvog predsjednika.⁹⁶⁵ Vijeće muftija je krovna organizacija koja ujedinjuje religijska muslimanska udruženja u Ruskoj Federaciji na dobrovoljnoj osnovi. Među njegovim glavnim zadacima su: jačanje muslimanskih religijskih organizacija Ruske Federacije, sa ciljem nalaženja rješenja za probleme koji se tiču cijele muslimanske zajednice u Rusiji; koordinacija i uzajamna pomoć u aktivnostima koje organiziraju regionalni odbori; definiranje zvaničnog položaja Vijeća u odnosima sa državnim vlastima federalnog i lokalnih nivoa, sa predstavnicima drugih konfesija i sa međunarodnim i stranim organizacijama; organizacija hadždža, konferencija, kampanja predstavljanja muslimanskog stanovništva u javnosti, vlastima i nemuslimanskom stanovništvu.

Druga, ali starija muslimanska religijska organizacija, je *Centralna duhovna uprava muslimana Rusije i evropskih zemalja Zajednice nezavisnih država* (Центральное духовное управление мусульман России и европейских стран, 50, Tukaeva, Ufa, Republika Baškiriya, tel.: 0073472-508086 / 25080 79). Osnovana je u postsovjetskoj Rusiji 1992, a sjedište joj je u Ufi, Baškiriya; poglavar Uprave je muftija Talgat Tadžuddin. Uprava potječe još iz 1788. godine, kada je carica Katarina Velika naredila osnivanje Ufimskog duhovnog sabora muhamedanskog zakona, 1917. preimenovanog u Centralnu duhovnu upravu muslimana unutrašnje Rusije i Sibira, a 1948. u Muslimansku duhovnu upravu evropskog dijela SSSR-a i Sibira. Regionalni muslimanski vjerski odbori su registrirani ili u Vijeću muftija ili u Duhovnoj upravi: ukoliko želi biti zvanično priznata kao pravni subjekt, svaka lokalna muslimanska zajednica mora biti pridružena regionalnim odborima. Ove dvije organizacije imaju jednaka prava i status u strukturi vlasti, a država ih priznaje kao krovne muslimanske organizacije Rusije. Godine 2009. Duhovna uprava je predložila da se, skupa sa Muslimanskim koordinacionim centrom sjevernog Kavkaza, ujedine u jedinstvenu, centraliziranu organizaciju, a rasprave o tom prijedlogu još traju.

⁹⁶⁵ Shireen Hunter, *Islam in Russia: The Politics of Identity and Security*, New York, M. E. Sharpe, Inc., 2004, str. 56.

Ne postoji muslimanska politička stranka u Rusiji, ali muslimani jesu aktivni u ruskom političkom životu. Trenutno dvije ministarske pozicije drže muslimani: Rašid Nurgaljejev je ministar unutrašnjih poslova, a Elvira Nabiuljina je na čelu Ministarstva ekonomskog razvoja Ruske Federacije. U republikama sa muslimanskom većinom, posebno u sjevernom Kavkazu, glavne funkcije u strukturi vlasti i u privredi uglavnom obnašaju etnički muslimani. Poljski sedmični magazin *Wprost* izvijestio je da je etnički musliman Sulejman Karimov bio najbogatiji musliman u Rusiji 2008. godine.⁹⁶⁶

4. Džamije i mesdžidi

Džamije ili mesdžidi se mogu naći u skoro svakom ruskom gradu koji ima muslimansku zajednicu. Stručnjaci procjenjuju da u Rusiji radi najmanje 11.000 zvanično registriranih džamija i oko 12.000 mesdžida, i da njihov broj stalno raste.⁹⁶⁷ Nove džamije su otvorene u starim ruskim gradovima Tveru, Kostromi, Jaroslavlju, Rjazanju, Nižnjem Novgorodu i mnogim drugim. U regijama sa muslimanskom većinom otvaranje džamija doživjelo je pravi procvat. Samo u maloj Republici Dagestanu, sa 2.577.000 stanovnika, registrirano je 1.700 džamija. Prve džamije, otvorene nakon pada Sovjetskog saveza, bile su rekonstrukcije starih historijskih džamija, koje je svojedobno, 1930-tih godina, sovjetska vlast konfiskovala i, u nekim slučajevima, srušila. Džamije su namjenski građene, a njihova veličina ovisi o veličini zajednice. Seoske džamije su obično projektovane za nekoliko desetina ljudi, dok gradske džamije mogu primiti od nekoliko stotina do nekoliko hiljada klanjača. U okviru Kazan Kremlja, Tataristan, 24. juna 2005. otvorena je jedna od najvećih džamija u Evropi, Kul-Šerif džamija. Osim molitvenog prostora, u okviru ovog objekta su islamski muzej, biblioteka, izdavačka kuća, i ona postaje važno obilježje arhitektonske slike Kazana. Njen molitveni prostor projektovan je tako da primi 1.500 ljudi, dok u haremu džamije može stati oko 9.000 klanjača. Izgradnja je koštala oko 375 miliona rubalja (9.430.000 eura), od čega je najveći dio donirao tatarski narod. Druga velika džamija, džamija Ahmada Kadirova, zvanično je

⁹⁶⁶ http://www.islam.ru/rus/2008-10-22/?single=23393?print_page, pregledano 5. aprila 2010.

⁹⁶⁷ Hahn, *Russia's Islamic Treat*, str. 13; Yemelianova, *Russia and Islam*, str. 137-138.

otvorena 16. oktobra 2008. u Groznom, Čečenija. Pretpostavlja se da je to najveća džamija u Evropi (isključujući Tursku), sa prostorom za 10.000 klanjača.

Mesdžide (*молельниии комнаты*) obično čini jedna prostorija, otvorena na univerzitetima i radnim mjestima, u školama, bolnicama i zatvorima, te u malim gradovima sa muslimanskom manjinom. Jedan mesdžid, površine 35m², otvoren je 2002. godine na Međunarodnom aerodromu Domodedovo u Moskvi; to je jedini mesdžid na nekom ruskom aerodromu. Prakticirajući muslimani u mnogim regionima Rusije, uključujući i Moskvu, trebaju više džamija i mesdžida. Prema evidencijama sigurnosnih službi, samo u moskovskoj Glavnoj džamiji se 20. septembra 2009. godine okupilo oko 50.000 muslimana da klanja ramazanski bajram-namaz. Kako ova džamija može primiti samo nekoliko stotina ljudi, klanjači nisu imali izbora, nego su klanjali gdje god su mogli naći mjesto - u susjednim ulicama, na krovovima garaža, u dvorištima McDonalds restorana i crkava - čak i nekoliko blokova udaljenih od same džamije. Isto se dogodilo i u Saratovu, gdje je došlo 50.000-60.000 muslimana da klanja u džamiji koja može primiti samo 5.000-6.000 ljudi. Izgradnja novih džamija je, stoga, gorući problem ruskih muslimana. Nedavno su otpočeli radovi na obnovi Glavne džamije u Moskvi (Московская соборная мечеть, 7 Vypolzov, 129090, Moskva, Rusija, tel.: 0074956-814904), koju su prvobitno izgradili lokalni muslimani 1904. godine i koja je bila otvorena čak i tokom sovjetskog perioda.

U Rusiji nigdje ne postoji zabrana učenja ezana izvan džamije.

5. Obrazovanje djece

Zakon o religijskim slobodama iz 1997. ustanovio je sekularni karakter obrazovanja u javnim školama u Rusiji. Međutim, u novembru 2002. Ministarstvo obrazovanja je objavilo da se časovi predmeta "osnove pravoslavne kulture" moraju držati i u javnim školama. Izborni predmet pravoslavne kulture pojavio se 1990-tih, širom zemlje, ali od 1. septembra 2006. on je postao dio obaveznog nastavnog plana i programa svih škola u Belgorodskoj oblasti, kao i u nekim školama u Brijansku, Kalugi i Smolenskoj oblasti. Svi učenici, uključujući i muslimane, Jevreje, protestante i budiste, moraju slušati dva časa sedmično ovaj predmet,

tokom 11 godina. Predstavnici drugih religija - muslimani, protestanti, starovjerci i drugi - uložili su žalbu na obaveznost "osnova pravoslavne kulture", a muslimanske republike ga nisu ni prihvatile. Od septembra 2007. u nekoliko škola u Tataristanu učenici slušaju "historiju religija", u okviru kojeg se uče osnovni pojmovi islama, kršćanstva, judaizma i budizma. U julu 2009, kako bi riješio problem, predsjednik Medvedev je proglasio prvi nacionalni plan o uvođenju nastave osnova velikih religija i sekularne etike u ruskim školama. Po ovoj nastavnoj shemi, učenicima se nudi izbor da izučavaju četiri velike, u Rusiji priznate religije - rusko pravoslavlje, islam, budizam i judaizam - kao i predmet komparativne religije. Ova shema će se proširiti na sve škole u zemlji do 2012. godine.

Muslimanska djeca u Rusiji mogu stjecati znanja o islamu u mektebima (*mektebe* na ruskom), u nedjeljnim školama ili u islamskim školama, koje se moraju pridržavati državnog nastavnog plana i programa. Prva takva škola, Islamska *Osmanijja* škola, otvorena je u Kazanu 1995. godine. Osim obaveznih sekularnih predmeta, učenici uče arapski, učenje Kur'an, tefsir, osnove fikha i teologije. Ovu školu, osnovnu i srednju, trenutno pohađa oko 100 učenika. Privatna islamska osnovna škola, imena *Ansar*, nedavno je otvorena u Sankt-Petersburgu (www.ansar-school.com).

Muslimanska djeca koja nemaju mogućnost pohađanja islamske škole mogu steći osnovna znanja o islamu u mektebima ili u nedjeljnim školama u džamijama u gradovima i u nekim selima. Neke medrese (vidjeti odjeljak 6 ovdje) također imaju svoje mektebe. Naprimjer, pri medresi *Mahinur* radi jedan broj mekteba i 15 ljetnih škola u kojima djeca, na raspustu, uče arapski, Kur'an, osnove fikha i priče o poslanicima i pravovjernim halifama.

6. Visoko i stručno obrazovanje

Stručno islamsko obrazovanje u Rusiji provodi se prvenstveno u medresama.⁹⁶⁸ Trenutno ima oko 20 licenciranih medresa u evropskom dijelu

⁹⁶⁸ Termin medresa u savremenom ruskom kontekstu obično se odnosi na srednjoškolsku islamsku instituciju, ekvivalentnu srednjoj tehničkoj ili stručnoj školi.

Rusije, ne računajući region sjevernog Kavkaza.⁹⁶⁹ U Tataristanu ih je osam, sedam je ogrankama Ruskog islamskog univerziteta kojeg je osnovala Centralna duhovna uprava Rusije u različitim regionima, a tri vodi Duhovni odbor Baškirije. Osim toga, duhovni odbori muslimana evropskog dijela Rusije imaju medrese u Saratovu i Nižnjem Novgorodu.⁹⁷⁰

Ogranci Ruskog islamskog univerziteta koje je osnovala Centralna duhovna uprava u Ufi su: *Hadži Tarhan* u Astrahanu, *Biljar* u Uljanovsku, *Nur* u Samari, *Husejnija* u Orenburgu, *Nurul-Islam* u Oktjabrsku i *Gulistan* u selu Šigirdani u Čuvašiji.

Tri medrese koje je osnovao Duhovni odbor muslimana Baškirije su: Medresa *M. Sultanova* (3 Socijalističeskaja, Ufa, tel.: 0073472-723858), *Galija* (3 Mustaj Karima, Ufa, tel.: 0073472-721987) i *Nur al-Iman* u Sterlitamaku (71, Bogdana Hmeljnickog, 453100, Sterlitamak, tel.: 0073473-252223).

Duhovna uprava muslimana evropskog dijela Rusije vodi Moskovski duhovni islamski koledž (7 Vipolzov, 129090, Moskva, tel.: 0074952-844704), Medresu *Šejh Said* u Saratovu i Medresu *Mahinur* u Nižnjem Novgorodu (6, Kazanskaja Naberežnaja, Nižnji Novgorod).

U Rusiji nema zasebnih ženskih medresa. Međutim, medrese *Muhammedija* u Kazanu, *Fanis* u Jutazi i *Nur al-Iman* u Sterlitamaku primaju i mušku i žensku djecu kao redovne učenike, koristeći zasebna odjeljenja, dok sve druge medrese primaju djevojke kao vanredne učenice.

Muški maturanti medrese mogu dobiti diplomu imama hatiba, učitelja islamskih nauka, prevoditelja arapskog jezika i učitelja arapskog jezika i islamske etike. Djevojke koje završe medresu stječu kvalifikaciju učiteljice savjetnice, učiteljice i prevoditeljice arapskog jezika i učiteljice arapskog jezika i islamske etike. Škole traju od dvije do pet godina, a država priznaje njihove diplome. Većina svršenika medresa upisuju se na Islamske univerzitete u Rusiji, gdje stječu visoko religijsko obrazovanje.

⁹⁶⁹ Tačan broj medresa na sjevernom Kavkazu nije poznat, ali ih ima na stotine.

⁹⁷⁰ Damir Muhetdinov, "Sovremennoe medrese dlya Sovremennoi Ummy" (Savremene medrese za savremeni ummet), u: D. Muhetdinov (ur.), *Problema Stanovleniya i Razvitiya Musulmanskogo Obrazovaniya v Postsovetskom Prostranstve* (Problem ustanovljenja i razvoja muslimanskog obrazovanja u postsovjetskom prostoru), Nižnji Novgorod, Knjižni dom Medina, 2009, str. 11.

Visoko islamsko obrazovanje u Rusiji organizira se na osam islamskih univerziteta: Moskovski islamski univerzitet (12 projezd Kirova, Moskva, tel.: 007495-3513067, <http://www.miu.su>), Ruski islamski univerzitet, Kazan (RIU, 19 Gazovaja, Kazan, Tataristan, tel.: 0078432-775536, <http://www.e-riu.ru>), Ruski islamski univerzitet, Ufa (5 Černiševskogo, 450076, Ufa, Baškiriya, tel.: 0073472-519787), Sjevernokavkaski islamski univerzitet "Abu Hanifa" u Nalčiku i Institut teologije i religije u Mahačkali, Islamski univerzitet "Imam Šafi", Islamski univerzitet "Imam Aš'ari" i Dagestanski islamski univerzitet "M. Arif".

Najveći i najbolje organizirani islamski univerzitet u Rusiji je RIU u Kazanu. Na ovom univerzitetu trenutno studira 400 studenata iz 20 regiona Rusije. U njegovom okviru je i Centar za hifz (obuku hafiza), a ima i svoju džamiju *Anilar (Majke)*. Osim toga, na RIU je 2008. počeo sa radom Ruski centar za islamsku ekonomiju i finansije (RCIEF), kao odgovor na sve veći interes za islamske finansije i bankarstvo (<http://eng.rcief.com>).

Praktično sve medrese i univerziteti imaju svoje vlastite zgrade i studenstke domove. Trenutno oko 3.000 muslimana studira na islamskim visokoškolskim ustanovama. Školovanje u svim obrazovnim institucijama je besplatno. Pored toga, besplatan je i smještaj u studentskim domovima, a redovni studenti imaju i tri obroka dnevno, također besplatno. Oko 10-12 miliona američkih dolara godišnje se troši iz federalnog budžeta za finansiranje islamskog obrazovanja.

7. Ukop i groblja

Muslimanska groblja postoje u svim dominantno muslimanskim republikama, kako i u svim selima naseljenim muslimanima u drugim regionima, kao što su Orenburg, Saratov, Jekaterinburg, Penza, Čeljabinsk. Posebne parcele rezervirane su za muslimane na općinskim grobljima u većini ruskih gradova, kao i u Moskvi (Perepečensko groblje) i Sankt-Petersburgu (Novovolkovskoje groblje, osnovano 1820. godine). Kada nema posebnih parcela na lokalnim grobljima, srodnici svoje umrle sahranjuju na grobljima u susjednim oblastima.

Većina etničkih muslimana čvrsto se drži običaja vezanih za ukop. Za razliku od drugih dijelova muslimanskog svijeta, ruski muslimani

provode običaj *Kur'an Aši* (doslovce “banket Kur'ana”) trećeg, sedmog, četrdesetog i pedesetprvog dana nakon ukopa. Tih dana porodica umrlog poziva rodbinu i sve koji su dolazili na dženazu: služi se objed, lokalni imam uči Kur'an, ili, u slučaju ženskog okupljanja, uči najučevnija žena (*abistai* - “bula”). Uče se dove za mrtve i njihovu porodicu, a gostima i onima koji su išli na dženazu se daje sadaka (obično vrlo mali novčani iznos). Muškarci i žene su obično odvojeni. Raširen je i običaj učenja cijelog Kur'ana i klanje kurbana za umrlog.

8. *Imamska služba u državnim institucijama*

Od 1. februara 2010. u nekim dijelovima ruske armije na sjevernom Kavkazu i šire zvanično su imenovani imami, a ta će se služba proširiti i na druge regije tokom godine. U nekim mjestima imami povremeno posjećuju oružane snage, a muslimanski vjerski zvaničnici su često pozvani na ceremonije polaganja zakletve novih vojnika. Neke privatne bolnice u Moskvi, Kazanu i gradovima sjevernog Kavkaza imaju mesdžide za muslimanske pacijente i osoblje. U vojnoj bolnici u Orenburgu također postoji mesdžid koji posjećuju predstavnici lokalne Karavan-saraj džamije. U zatvorima nema zvanično imenovanih imama, ali zatvori u Tataristanu, Baškiriji, Nižnjem Novgorodu, Čeljabinsku, Mordoviji, Penzi i drugim regijama imaju džamije i mesdžide, a imam je obično jedan od zatvorenika kojeg ostali odaberu. Samo u zatvorima u Tataristanu trenutno ima sedam džamija i osam mesdžida sa bibliotekama i prostorom za osnovnu islamsku poduku.

9. *Vjerski praznici*

Muslimanski vjerski praznici - Kurban-bajram (*Qurban Bayram*) i Ramazanski bajram (*Uraza Bayram*) su državni praznici u skoro svim predominantno muslimanskim republikama. Muslimani koji žive u drugim regionima također mogu uzeti slobodan dan, pod uvjetom da ga kasnije nadoknade. Ruski predsjednik svake godine zvanično čestita muslimanskim građanima njihove praznike. Na bajrame i tokom mjeseca ramazana, muslimanske zajednice organiziraju skupljanje novca za siročad, zatvore, bolnice, domove starih, domove onesposobljenih osoba i sl. U Moskvi, Vijeće muftija organizira tzv. “Ramazanski ša-

tor”, jedan dobrotvorno-kulturni projekt, gdje su pozvane diplomate iz muslimanskih zemalja, kao i lokalni muslimanski i nemuslimanski lideri, aktivisti, učenjaci, javne ličnosti, mediji, predstavnici drugih religija i vojnici, kao i obični građani, na kulturne programe i na iftar, skupa sa muslimanskim vjerskim vođama. U to vrijeme se organiziraju javni kulturni događaji - predavanja, takmičenja, predstave, sportske igre.

Na praznik, muslimani posjećuju groblja i mole se za preminule članove porodice, a tokom Kurban-bajrama muslimanske dobrotvorne organizacije kao što su Fondacija Solidarnost (18, Polbina, Moskva, tel./fax: 0074953-546601, <http://www.solidarnost.su>) organizira klanje kurbana i dijeli meso siročadima, starijim i onesposobljenim osobama, te drugima kojima je pomoć potrebna.

Muslimanska Nova godina, “Blagoslovljena noć” i, posebno, Rođendan Poslanikov (*Maulid Bayram*) 12. rebi’ el-evvela također se obilježavaju. Tokom *Maulid Bayrama* (i cijeli mjesec) muslimani se okupljaju i razgovaraju, petkom slušaju hutbe o životu i značaju poslanika Muhammeda, uče Kur’an i ilahije (*munadžat*) i kaside (arapske pjesme o poslaniku Muhammedu, posebno *Burda*). Srodnici i komšije jedni drugima čestitaju i dijele sadaku, poklone i slatkiše.

10. Halal-hrana

U predominantno muslimanskim republikama su brojni halal-restorani i trgovine. Samo u Kazanu meso sa halal-etiketom prodaju brojni lanci supermarketa kao što su Bahetle, Metro, Ede’veis, Perekrestok, Real i Patterson. Također, skoro svaka džamija ima vlastitu trgovinu gdje posjetitelji mogu kupiti halal-hranu, islamsku odjeću i literaturu. Halal-obroci osigurani su u 12 tatarskih škola i u 16 vrtića u Kazanu. U gradovima sa manjinskom muslimanskom populacijom halal-hrana, uglavnom meso i mesne prerađevine, može se naći pri lokalnim džamijama. Uvezena halal-roba može se naći u većim supermarketima. U Moskvi postoji halal-supermarket naziva “Apelsin” (kuća 3, Gospitalnij val, M. Semenovskaja, Moskva). Najveća ruska maloprodajna kompanija, X5 Retail Group, nedavno je potpisala ugovor sa proizvođačem halal-mesa “Safa” Moskovske regije (<http://www.safahalal.ru>) u svrhu opskrbe velikih ruskih lanaca supermarketa kao što su Karusel, Pjateročka

i Patterson u Moskvi, Voronježu, Sankt-Petersburgu, Kazanu, Ufi, Novosibirsku i drugim gradovima.

Neke slastičarske i pekarske kompanije u Tataristanu proizvode halal-torte, slatkiše, čokoladne proizvode i peciva, a od 2009. Mustella Talir Group u Kazanu počela je proizvoditi kozmetiku sa halal-logom.⁹⁷¹

Halal-certifikate izdaju muslimanski vjerski odbori. Halal-certifikati se izdaju i proizvođačima i dobavljačima hrane. Halal-standarde priznaju vlasti Tataristana i Baškirije. Većina regionalnih muslimanskih vjerskih odbora ima svoje komitete za razvoj i promociju halal-standarda. Oni izdaju halal-logo, kontroliraju njegovu upotrebu, obavještavaju vlasti o ilegalnoj upotrebi halal-oznake na proizvodima. Prema g. Azizbaevu, rukovodiocu odsjeka za halal-standarde pri Vijeću muftija, u martu 2009. u Rusiji je bilo 17 većih proizvođača halal-mesa.

11. Kodeks oblačenja

Nema zabrana nošenja muslimanske odjeće u javnosti. Muslimanke koje nose marame nisu više neuobičajena pojava. Godine 2002. muslimanke su dobile sudski slučaj, presudu kojom im se odobrava fotografiranje za identifikacijske dokumente sa maramom na glavi. Ima i slučajeva da žene nose nikab, posebno u republici Dagestanu. Međutim, nošenje crnog, posebno crnog hidžaba, je tabu među tatarskim muslimankama, budući da se crna boja tradicionalno smatra bojom žalosti.

12. Izdavaštvo i mediji

U kratkom periodu od pada SSSR-a Rusija je posvjedočila pravom *boomu* u području islamske literature i periodike, kao i procvatu izdanja islamskih knjiga i audio i videomaterijala produciranih u Turskoj, Saudijskoj Arabiji, Pakistanu ili Velikoj Britaniji. U dvije decenije neke izdavačke kuće, kao što je *Iman* u Kazanu (27 Kajum Nasiri, Kazan, tel./fax: 0078432-934292) i *Ummah* u Moskvi (<http://ummah.ru>), postale su vodeće ruske specijalizirane islamske izdavačke kuće. Islamskih knjiga je sve više i sve su boljeg kvaliteta. Svake godine se održava sajam islamske knjige i već postaje tradicionalan.

⁹⁷¹ <http://www.talir.ru/catalog.php?parent=1>, pregledano 5. maja 2010.

Među drugim utjecajnim muslimanskim izdavačima su izdavačka kuća *Medina* u Nižnjem Novgorodu (<http://www.idmedina.ru>), koja objavljuje četiri naučna časopisa i jedne novine; cilj ove kuće je da izda dvanestotomnu enciklopediju *Islam u Ruskoj Federaciji* do 2012. godine. U 2009. su se pojavila četiri toma (na ruskom): *Islam u Sankt-Petersburgu*, *Islam u centralnoj Rusiji*, *Islam u regionu Volge* i *Islam na Uralu*. Osim toga, ova izdavačka kuća objavila je brojne knjige iz fikha, a organizirala je i međunarodne i lokalne simpozije, konferencije i seminare.

Samo u Tataristanu postoji 25 muslimanskih izdavačkih kuća koje objavljuju novine i časopise u tiražu do 66.000 primjeraka godišnje, kako na ruskom, tako i na tatarskom jeziku. Najveće su *Islam info*, *Iman*, *Vera* i *Umma*. Duhovni odbor Tataristana izdaje novinu *Islam Nuri* (*Svjetlo islama*) i časopis *Ed-din ve el-edeb* (*Religija i moralnost*). Godine 2003. osnovana je Unija muslimanskih novinara pod okriljem Vijeća muftija i uz finansijsku podršku Ruske unije novinara (<http://muslim-press.ru>).

Ne postoji islamska radio ili televizijska stanica koja emitira svoj program, ali 1997. je Vijeće muftija, skupa sa privatnim pojedincima, osnovalo TV-kompaniju *Исламский мир* (*Islamski svijet*, <http://www.islamtv.ru>), koja je 2007. pokrenula prvi islamski internet-kanal na ruskom, *Islam TV*. Kanal trenutno emitira online dnevni program u trajanju od 14 sati. Program obuhvata predavanja, dokumentarne emisije, vijesti, dječiji program, prijenos namaza, itd. *Islamski svijet* također objavljuje audio, video i štampane islamske materijale.

U avgustu 2009. tokom susreta sa političkim i religijskim liderima Kavkaskog regiona, predsjednik Medvedev je naglasio potrebu stvaranja jednog islamskog satelitskog kanala u okviru Ruske državne televizije, ali taj prijedlog još nije urodio plodom. Od 2002. Ruska državna televizija emitira sedmični program *Muslimani*, posvećen tradiciji, običajima i kulturi ruskih muslimana, a i državni radio ima slične programe. Muslimanske vođe često učestvuju u televizijskim i radiodebatama o religijskim i društvenim pitanjima.

Najpopularnije islamske web-stranice su <http://www.islam-ru>, <http://www.islamnews.ru> i <http://www.islamrf.ru>.

13. Porodično pravo

Rusko pravo ne priznaje muslimanske bračne ugovore sklopljene u džamijama, niti potvrde o braku ili razvodu koje su izdali lokalni imami. Ruski muslimanski parovi obično prvo obave obred *nikah*, a potom, istog dana ili nešto kasnije, obave i građansko vjenčanje u državnom matičnom uredu, što je jedina forma vjenčanja koju priznaje ruski zakon. U muslimanskoj zajednici se obje ceremonije proslavljaju.

U pogledu naslijeđa, podjela imovine ovisi o željama strana, a one mogu, na osnovu iskazane želje, odabrati hoće li se pridržavati islamskih ili sekularnih državnih propisa.

14. Međureligijski odnosi

Međureligijski odnosi u ruskom kontekstu znače interakciju između pripadnika manjinskih vjera kao što su islam, judaizam, budizam i pripadnika dominantnog ruskog pravoslavlja, koje ima jedan univerzalno priznat centar, Moskovsku patrijaršiju. Sve ove religije koezistiraju na teritoriji Rusije preko hiljadu godina. Tokom tog vremena bilo je perioda miroljubivih odnosa, sučeljavanja, pa i nemilosrdnih sukoba, posebno između vladajućih pravoslavnih kršćana i njihovih muslimanskih podanika. Ovaj duboko ukorijenjeni historijski antagonizam, kao i nedavna dešavanja, poput rata u Afganistanu 1980-tih, pojava antiruskog raspoloženja u muslimanskim republikama centralne Azije i Kavkaza, Čečenski ratovi 1994-1996. i 1999-2000, te, kao najvažniji, događaji 11. septembra 2001, odigrali su važnu ulogu u stvaranju stereotipne slike o islamu kao agresivnoj, militantnoj religiji, povezanoj sa separatizmom, terorizmom i preprodajom droge. Ovu stereotipnu sliku usvojio je veći dio pravoslavnih vjernika i autoriteta Ruske pravoslavne crkve.⁹⁷²

Drugi problem između muslimana i pravoslavaca tiče se nedavnih borbi njihovih institucija za "Ijudske duše". Posljednjih nekoliko godina najaktivniji svećenici su počeli propagirati kršćanstvo među tra-

⁹⁷² Vidjeti: Alexander Sotnichenko, "Islam-Russian Orthodox Church Relations and the State in the Post-Communist Russia" (na srpskom Aleksandar Šotničenko, "Odnosi islam - ruska pravoslavna crkva i država u postkomunističkoj Rusiji"), http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina3_broj2/Analiza%203.pdf, pregledano 24. maja 2010.

dicionalnim muslimanskim narodima Rusije.⁹⁷³ Muslimanski lideri, sa druge strane, počeli su u upravne strukture muslimanskih organizacija uvoditi konvertite sa kršćanstva u islam. Kao rezultat se javilo uzajamno nepovjerenje i jedni drugima se sve više suprotstavljaju.

Treba također napomenuti da ovakvi neprijateljski stavovi nisu svojstveni svim autoritetima u Moskovskoj patrijaršiji, kao ni svim muslimanskim zvaničnicima. Posljednjih godina pokret za mir, dijalog i saradnju muslimana i kršćana postao je popularan u ruskim krugovima obrazovanih ljudi. Međureligijsko vijeće Rusije (Межрелигиозный совет России) osnovano je na inicijativu vjerskih vođa u zemlji. Ovo vijeće ujedinjuje sva tradicionalna religijska udruženja u zemlji i preuzima jednu važnu ulogu u koordinaciji projekata religijskih organizacija.

Doprinos međureligijskom dijalogu daju multilateralne i bilateralne susreti i konferencije. Naprimjer, od 3. do 5. jula 2006. u Moskvi je održan Svjetski samit vjerskih vođa, netom prije Samita G8. Diskutirani su najurgentniji problemi međunarodne zajednice. Učestvovalo je više od 200 vjerskih lidera iz 40 zemalja svijeta.

Od 13. do 16. septembra 2007. na Ruskoj akademiji za državnu službu pri Uredu predsjednika Ruske Federacije u Moskvi, a uz podršku UNESCO-a, održana je Međunarodna konferencija “Međukulturni i međureligijski dijalog za održivi razvoj”, sa ciljem razvoja dijaloga između predstavnika različitih konfesija i kultura. Pitanje međureligijskog dijaloga raspravljalo se uz aktivno učešće predstavnika Moskovske patrijaršije, Vijeća muftija, Konsultativnog vijeća protestantskih crkava Rusije, Kongresa jevrejskih zajednica Rusije, Saveza jevrejskih organizacija Rusije, Budističke Saghe Rusije i drugih.⁹⁷⁴

Ruski muslimani i njihove krovne organizacije angažirani su u različitim lokalnim i međunarodnim međuvjerskim aktivnostima. Vijeće

⁹⁷³ Naprimjer, jedan od najagresivnijih misionarskih svećenika Danil Sisojev došao je na tatarski etnički festival Sabantuj da preobraća u kršćanstvo. To je rezultiralo skandalom koji su mediji propratili sa različitih aspekata, a odnosi između Ruske pravoslavne crkve i islama su postali složeniji nego prije, vidjeti: http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina3_broj2/Analiza%203.pdf, pregledano 24. maja 2010.

⁹⁷⁴ V. K. Egorov (ur.), *Intercultural and Interreligious Dialogue for Sustainable Development: Proceedings of the International Conference, Moscow, 13-16 September 2007*, Moscow, RAPA, 2008.

muftija je jedan od osnivača Međureligijskog vijeća Rusije, a iniciralo je i neke međunarodne konferencije o međureligijskom dijalogu, među kojima su “Civilizacijski aspekti jedinstva današnjeg islamskog društva” (novembar 2003), “Islam i kršćanstvo: Na putu dijaloga” (novembar 2005), “Islam i judaizam: Perspektive dijaloga i saradnje” (juni 2006) i javni forum “Novi mostovi međucivilizacijskog djelovanja” (maj 2007).

Zapravo, organiziranje okruglih stolova, seminara, konferencija i javnih predavanja o međureligijskom dijalogu i čestitanje praznika sljedbenicima drugih vjera postaje tradicija savremene Rusije. Povremeno se organiziraju i zajednički sportski, kulturni i religijski događaji pripadnika različitih vjera. Naprimjer, 2008. je muslimanska i kršćanska omladina, pod pokroviteljstvom Fonda za islamsku kulturu, nauku i edukaciju, organizirala ljetni kamp “Kavkaz je naš zajednički dom” u Stavropolju, gdje su mladi učestvovali u diskusijama, seminarima i sportskim takmičenjima. Međutim, u Rusiji su odnosi islama i pravoslavlja i dalje složeni. Zbog toga, priznajući važnost održavanja društvene harmonije i uzajamnog poštovanja za dobrobit multireligijske i multietničke Rusije, vlasti moraju posvetiti veću pažnju stvaranju zdravih međureligijskih odnosa među različitim religijskim grupama i podržati raznovrsne međureligijske inicijative.

15. Javno mnijenje i debate

Kao i u mnogim drugim zemljama, i u Rusiji su napadi od 11. septembra su bili katalizator za odluku da se ozbiljnije bavi “islamskim ekstremizmom”. Raniji napadi na ruskoj teritoriji, poput bombaškog napada u Moskvi u septembru 1999, uglavnom su se smatrali prenošenjem lokalnog konflikta iz Čečenije i proizvodom separatizma, a ne neke religijske ideologije. U Rusiji ubrzano niče novi fenomen - islamofobija. Sa početkom američkog “rata protiv terorizma”, Ruska Federacija je u junu 2002. usvojila novi zakon “O borbi protiv ekstremističkih aktivnosti”. Beslanska tragedija u septembru 2004. bila je prekretnica u pojavi politike mržnje prema svemu islamskom u Rusiji.⁹⁷⁵ Ruski me-

⁹⁷⁵ Hunter, *Islam in Russia*, str. 6; Leah Dow, “Religious discrimination in Russia remains important issue: Muslims, Jews, non-Orthodox Christian groups targeted”, <http://www.ame>

diji i filmska industrija su također usvojili neprijateljski stav prema islamu i muslimanima i odigrali glavnu ulogu u stvaranju negativne slike o njima.⁹⁷⁶ Rezultat je bio nekoliko negativnih pojava, kao što su slučajevi otvorenog prigovaranja Pravoslavne crkve i nemuslimanskog stanovništva izgradnji novih džamija i odbijanje poslodavaca da uposle pokrivene žene i “bradate” muškarce. To je imalo jak utjecaj na sigurnost, prava i dobrobit ruskih muslimana. Tradicionalno najintegriraniji ruski muslimani, kao što su Tatari i Baškiri, čija religijska pripadnost nije uočljiva, ne susreću se sa neprijateljskim javnim mišljenjem nemuslimana. Međutim, muslimani regije sjevernog Kavkaza i centralnoazijski imigranti nisu dobrodošli u ruskim gradovima. Ovakva netolerancija etničkog ruskog stanovništva prema muslimanima vidljiva je i u anketi koju je proveo Ruski centar za istraživanje javnog mnijenja u maju 2010. godine. Zbog straha od terorizma, svoje antipatije prema kavkaskim narodima priznaje 29% ispitanika.⁹⁷⁷ Osim toga, posljednjih godina u porastu je i etnički ruski nacionalizam. Izvještava se o napadima *skinheads*a, usmjerenih protiv imigranata iz Centralne Azije, uglavnom u Moskvi, Sankt-Petersburgu i Nižnjem Novgorodu. Lideri muslimanskih organizacija i učenjaci uključili su se u javnu debatu o različitim društvenim pitanjima, kao što su pitanja radnika imigranata, kriminala, religijske i rasne netrpeljivosti, itd.

Kako većina Rusa strahuje od “islamskih terorista” ili “islamskih fundamentalista”, muslimanski zvaničnici i aktivisti javno iskazuju svoj stav otklona od svakog vida terorizma i pozivaju medije i svoje sunarodnike da ne povezuju fenomen terorizma sa islamom. Javne izjave u ovom duhu date su nakon dvostrukog samoubilačkog bombaškog napada u moskovskom metrou 29. marta 2010. godine. Vijeće muftija je 5. aprila 2010. organiziralo okrugli sto na temu “Islam: Tolerancija, mir i odbijanje nasilja”, koji je završen objavljivanjem zajedničke deklaracije. Na okrugli sto su bile pozvane diplomate iz muslimanskih zemalja i ruski zvaničnici, kao i lokalni muslimanski aktivisti.

rica.gov/st/democracyhr-english/2008/September/20080919173838ciwod9.507388e-02.html, pregledano 24. septembra 2009.

⁹⁷⁶ Naprimjer, u većini novijih ruskih filmova dobri momci se bore protiv loših momaka sa prepoznatljivim islamskim identitetom.

⁹⁷⁷ <http://wciom.ru/novosti/press-vypuski/press-vypuski/single/13515.html>, pregledano 25. maja 2010.

16. Važniji kulturni događaji

Raznovrsnost etničkog i kulturnog porijekla ruskih muslimana podstiče su brojnim kulturnim događajima tokom godine. To su sportske, umjetničke i religijske manifestacije, na kojima se okupljaju kako lokalni, tako i međunarodni učesnici. Veliki umjetnički događaj je Međunarodni festival muslimanske kinematografije *Altyn Minbar (Zlatni minber)*, koji se održava svake godine u Kazanu (<http://www.mfmk.ru>). Festival uglavnom sponzorira vlada Tataristana i međunarodno je priznat. Druga manifestacija, koja okuplja raznovrsne ruske muslimanske zajednice, je proslava prihvatanja islama Volga-Bulgarskog kraljevstva, koju svakog juna od 1990-tih godina, organizira Centralna duhovna uprava muslimana Rusije. Nekoliko hiljada muslimana iz svih dijelova Rusije⁹⁷⁸ okuplja se na ruševinama drevnog grada Bulgara (danas u Spaskom okrugu, Tataristan) gdje klanjaju i obavljaju posebne molitve za svoje pretke.

U junu se u Kazanu održava Ruski sajam islamske knjige, gdje veliki muslimanski izdavači predstavljaju svoja nova izdanja. Muslimanske zajednice različitih dijelova Rusije svake godine organiziraju takmičenja muškaraca, žena i djece u učenju Kur'ana. Glavni događaj je Moskovsko međunarodno takmičenje u učenju Kur'ana, koje okuplja mnoge predstavnike muslimanskih zemalja i muslimanskih zajednica iz nemuslimanskih zemalja.

⁹⁷⁸ Prema nezvaničnim izvorima, oko 20.000 u 2009. godini; <http://www.bulgar-portal.ru/1120let>, pregledano 30. marta 2010.